

Stann-Anders och frihandeln

Den svenska produktionsstrukturen har under de senaste åren utsatts för större påfrestningar än kanske någonsin tidigare under modern fredstid. Man kan peka på åtminstone tre oberoende faktorer som samverkat till denna olyckliga situation: den utdragna internationella lågkonjunkturen, en skärpt konkurrens från såväl "gamla" som "nya" producentländer, och Sveriges under ett par år ogynnsamma kostnadsläge gentemot utlandet. Tillsammans har dessa faktorer ställt näringslivet inför en ofantlig anpassningsbörd, som i frånvaro av en modererande ekonomisk politik skulle ha framtvingat nedläggningar och omflyttningar av en närmast ofattbar storleksordning. Även nu, efter det att kostnadsproblemet i huvudsak avklarats, återstår svårigheterna att vid en fortsatt dämpad utländsk efterfrågenivå klara omställningen av vår föråldrade produktionsstruktur till den hårdnande internationella konkurrensen.

Parallellt med dessa svårigheter påstås nu en ny tendens på arbetsmarknaden kunna spåras – en tendens som avsevärt försvårar problemen lösning. En sådan tendens skulle vara en växande motvilja hos arbetskraften att bära den ekonomiska och psykiska bördan det innebär att byta jobb och bostadsort. Denna verklighetsbeskrivning har sedan använts som hörnsten i ett resonemang av följande karaktär: "Det är klart att frihandel är den politik som ger landet det största samlade produktionsresultatet. Men eftersom tryggheten i jobbet värderas högre (i förhållande till materiellt välstånd) nu än tidigare, måste vi dämpa de omställningskrav, som arbetskraften ställs inför. Vi bör därför söka avskärma oss från den internationella konkurrensen. Sveriges traditionella frihandelspolitik är mogen för omprövning". Resonemanget – som någon gång förefaller ha spritt sig ända in i regeringskretsarna – kan låta bestickande, men lider i själva verket av mycket allvarliga svagheter.

För det första är det tveksamt om det här är fråga om någon "ny" tendens. Det individuella motståndet mot att slitas upp med rötterna från jobb och hemort har säkert alltid varit starkt. Det var nog bara så att under 60-talet dränktes alltjämt knotet från strukturomvandlingens offer av de egna organisationernas lovsång till omflyttningsvinster och de stigande reallönerna. Först under 70-talet har antalet offer börjat bli tillräckligt stort för att missnöjet ska bli en politisk faktor att räkna med.

Oavsett hur tendensen utvecklas över tiden är det, för det andra, oklart *hur* hög värderingen av trygghet i jobbet egentligen är. Och sådan kunskap är nödvändig för att en rationell politik ska kunna formuleras. Undlåtenhet att anpassa den inhemska produktionen till ändrade internationella förhållanden innebär nämligen en samhällsekonomisk kostnad. Att kräva bibehållet jobb med bibehållen lön låter naturligtvis göra sig. Men det är inte förrän den anställde i valet mellan två likvärdiga jobb visat hur stor

löneskillnad han skulle vara beredd att acceptera för att få stanna på det gamla jobbet, som värdet av tryggheten i jobbet låter sig fastställas. Någon sådan information har vi inte idag. Det är väl tveksamt om en del statligt stödda jobb inom exempelvis varvs- och stålindustrin skulle finnas kvar om sysselsättningspolitiken hade baserats på ett försök till uppskattning av detta värde.

Ändå är det förmodligen så, att det på arbetsmarknaden faktiskt finns (och sedan länge funnits) en villighet att avstå från en viss del av inkomsten för att kunna känna större trygghet i jobbet – vi har väl alla lite av Stann-Anders inom oss. Och det är säkert inte fördelningsmässigt rimligt att just de individer som riskerar att förlora jobbet i våra nedläggningsbranscher ska bära hela (om ens någon del av) den inkomstminskning, som skulle göra en bibehållen produktion privatekonomiskt lönsam. Plats för offentliga ingrepp för att "trygga jobben", alltså. Men det är då viktigt att komma ihåg att det i en föränderlig värld inte finns någon möjlighet att genom protektionistiska åtgärder *avstå* från anpassning av produktionsstrukturen, om vi inte avser att med tiden avskärma oss från allt deltagande i den internationella arbetsfördelningen. Vad vi kan göra är att påverka *takten* i strukturomvandlingen och uppskjuta anpassningen till ett senare tillfälle. Förr eller senare måste vi upphöra att tillverka det som andra gör bättre och billigare än vi.

Det samhällsekonomiskt rimliga i att tillfälligt hindra en alltför snabb utslagning av jobb och företag, innebär dock inte att det ens på kort sikt är fritt fram för tullar, kvoter och andra handelshinder. Att rädda jobben genom protektionistiska åtgärder innebär dels att andra produktionsfaktorer i onödan binds i en samhällsekonomiskt olönsam produktion, dels att konsumenterna av den vara som skyddas får bära kostnaden av att upprätthålla sysselsättningen inom näringen ifråga. Detta är ett både dyrt och osolidariskt arrangemang. Att hjortronplockare sliter hårt på stövlar är ett dåligt argument för att låta just dem bära en oproportionerligt stor andel av kostnaden för att upprätthålla sysselsättningen vid Tretorn i Helsingborg.

För att bromsa strukturomvandlingen till lägsta samhällsekonomiska kostnad bör vi fortsätta att delta i det internationella handelsutbytet på så fria villkor som möjligt. Sysselsättningen inom de näringsgrenar och/eller regioner som utsätts för alltför stora och plötsliga omställningsproblem bör stödjas genom direkta subventioner eller sänkta löneskatter. På så vis kommer också kostnaden för den uppskjutna produktionsanpassningen att bäras av dem som bedömts kapabla därtill vid fördelningspolitikens uppläggning. Ju lägre samhällsekonomiska kostnader för att upprätthålla sysselsättningen och ju mer rättvist dessa kostnader bärs av olika grupper i samhället, desto fler jobb blir det naturligtvis ekonomiskt och politiskt möjligt att trygga och desto längre kan anpassningsperioden göras. Parad med en förnuftig arbetsmarknads- och näringspolitik, borde alltså frihandeln i själva verket vara Stann-Anders bästa vän.

Janus Voss Janus Voss